

BIBLIOGRAFIA GENERAL SOBRE DIALECTOLOGIA CATALANA

Vicent BELTRAN CALVO
Universitat d'Alacant

Tot coincidint amb el 60è aniversari de l'aparició del desè i darrer volum del *DCVB*, a la primavera de 2022, el 4 d'abril al llarg del matí i la vesprada, es va dur a terme a la Universitat d'Alacant una Jornada de Dialectologia on es va presentar el projecte de creació d'una base de dades de bibliografia sobre dialectologia catalana, promogut per la Fundació Francesc de Borja Moll i dirigit per Vicent Beltran Calvo. S'hi va aprofitar l'ocasió per tractar en dues taules redones la situació actual de la dialectologia catalana i l'aportació dels parlars a un estàndard inclusiu. Organitzava l'acte el Departament de Filologia Catalana de la UA i la Institució Francesc de Borja Moll i hi col·laborava econòmicament l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, el Vicerectorat de Cultura, Esport i Extensió universitària de la Universitat d'Alacant, la Facultat de Filosofia i Lletres de la mateixa universitat i la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana.

Les activitats programades es van realitzar al saló d'actes de l'Edifici Germà Bernàcer del campus alacantí i es va poder seguir en directe, gràcies a la retransmissió de l'equip de *Streaming*, manejat des del lloc de control, sense la necessitat de cap operador de càmera. Com que es tracta d'un vídeo públic, l'enllaç és accessible per internet: <<https://si.ua.es/va/videostreaming/germa-bernacer.html>> (calendari *Streaming* > història > 4 d'abril de 2022); desglossat el podem trobar a <<https://vertice.cpd.ua.es/266659>> (1a part: matí) i <<https://vertice.cpd.ua.es/266660>> (2a part: vesprada).

L'esdeveniment va transcórrer amb normalitat i van assistir-hi una mitjana de més de 60 alumnes a les diferents intervencions, entre els quals hi havia vuit estudiants de Filologia Catalana de la Universitat de Lleida, que es van desplaçar a Alacant engrescats pel professor Ramon Sistac i van tindre l'ocasió de visitar les terres del migjorn valencià acompanyats pels estudiants i per una part del professorat local, malgrat la pluja i el fred.

La *Jornada de Dialectologia* va quedar estructurada de la manera següent:

11:00: Inauguració [Josep Martines, Carles Duarte, José Mª Ferri Coll, degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, i Marinela Garcia Sempere, directora del departament de Filologia Catalana].

11:30: Presentació de la base de dades «Bibliografia sobre dialectologia catalana» [Vicent Beltran].

12:00: Taula Redona A «La recerca dialectològica» [Moderador: Vicent Beltran (UA, IIFV)]. Participants: Jordi Colomina (UA, AVL), Mar Massanell (UAB, IEC), Pere Navarro (URV), Ramon Sistac (UdL, IEC) i Joan Veny (UB, IEC).

13:30: Visita a l'exposició «Teixim Llaços des del sud del sud» (autors: Vicent Beltran i Carles Segura / organitza: AVL / coordina: el Tempir).

16:15: projecció del vídeo «Teixim Llaços des del sud del sud»

17:00: Taula Redona B «L'aportació dels parlars a un estàndard inclusiu» [Moderador: Isidor Marí (IEC)]. Participants: Nicolau Dols (UIB, IEC), Brauli Montoya (UA, IEC, AVL), Maria Pilar Perea (UB), Joan Peytaví (UdP, IEC), Miquel Àngel Pradilla (URV, IEC, CRUSCAT) i Carles Segura (UA, IIFV).

Després de la inauguració institucional i de les paraules encoratjadores i sinòptiques referents a la gènesi del projecte per part de Josep Martines, un dels artífexs d'aquesta mampresa, Vicent Beltran va focalitzar la seua actuació en els antecedents al projecte. Sens dubte, el llibre de Jordi Colomina, *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*, publicat el 1999 pel departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant, ha estat l'embrió de tot plegat. Aquesta guia, a banda d'incloure una introducció a la dialectologia catalana, classifica els ítems bibliogràfics no només per l'adscripció als diversos dialectes sinó també des d'altres perspectives, com ara l'etnolingüística, la variació social i estilística, la llengua estàndard, la dialectologia diacrònica, la fonètica, la fonologia, la morfologia, la sintaxi o la lexicografia.

La presentació va posar de manifest com als darrers anys s'ha passat de l'estigmatització dels dialectes, d'una connotació negativa que els titlava de vulgars o rurals, a la reivindicació. El respecte o la dignificació de la variació geogràfica no és incompatible amb la varietat estàndard; ans al contrari, pot adquirir un component identitari molt potent que fa que hom l'exhibisca amb orgull. Podem parlar fins i tot d'un esclat de la dialectologia entre el jovent diletant, que es mostra ben actiu a les xarxes socials en grups de facebook com *Dialectes*, *Rescatem paraules de l'oblit*, i també de tuïter, i han proliferat arreu del territori la promoció i venda de productes de marxandatge com ara samarretes, bosses i objectes diversos amb al·lusions a mots dialectals.

Ara bé, el projecte de bibliografia general sobre dialectologia catalana va ocupar la part central de la intervenció. Es tracta d'una base de dades amb les referències més completes i actualitzades de la bibliografia sobre dialectologia de la llengua catalana (més de 3.145 referències a hores d'ara), a disposició de tothom, gratuïta, ampliable indefinidament i accessible des de qualsevol punt. S'hi han incorporat els ítems que incloïa l'obra de Jordi Colomina de fa més de vint anys, cedits generosament per l'autor, i s'ha actualitzat amb les aportacions desinteressades de Pere Navarro (URV) i Vicent Beltran (UA). S'hi pot accedir directament per l'adreça següent: <<https://institutiomoll.cat/bibliografia-de-la-dialectologia-catalana/>>.

La idea prové del Consell Assessor de la Institució Francesc de B. Moll, format per Joan Veny, Isidor Marí, Josep Martines, Maria Pilar Perea, Joan Miralles, Ramon Sistac i Antoni Ferrando. El coordinador és Vicent Beltran i la revisió va a càrrec de Maria Pilar Perea (UB). L'entrada de les referències l'han duta a terme Clara Colomina i August Darder.

Per acabar, s'hi va fer una crida i una invitació als dialectòlegs, especialment universitaris, perquè ajuden a ampliar i completar la base de dades, simplement enviant un correu a info@institutiomoll.cat.

Tot seguit, es va presentar la taula del matí, amb cinc participants. Cadascun d'ells, excepte el mestre Joan Veny, per motius justificats i vinculats a l'homenatge que s'havia previst dedicar-li, a penes van excedir els deu minuts estipulats per cenyir-se a un màxim d'una hora poc més o menys, abans de donar pas al diàleg, centrat bàsicament en el futur que depara a la dialectologia i en els motius pels quals unes zones han despertat més interès que les altres per als investigadors.

Amb la voluntat que els convidats a la taula s'hi sentissen còmodes es va suggerir que s'ajustassen a llurs interessos, tenint en compte la trajectòria investigadora de cadascun d'ells com a model de referència.

Jordi Colomina, antic alumne de Joan Veny a la UB, catedràtic emèrit de la UA, dialectòleg de referència del sud valencià, va crear «l'escola de dialectòlegs» de la Universitat d'Alacant, amb la direcció de tesis i el guiatge de l'alumnat. A la taula redona va fer balanç de la seua trajectòria sobretot vinculada a la geografia lingüística i va parlar sobre l'*Atlas de la Comunitat Valenciana* i de la seua darrera publicació sobre la llengua de Sant Vicent Ferrer. També va aprofitar l'avinentesa per homenatjar la figura del malaguanyat Josep Reñé, que va publicar una setantena d'opuscles que pretenien completar l'obra de Mossén Alcover, recorrent tot el domini lingüístic.

Mar Massanell va oferir una visió panoràmica dels manuals de dialectologia i el seu caràcter divulgatiu de coneixements dialectals basat en l'arreglada de material sobre el terreny i la presència d'aquesta matèria en els estudis, tenint en compte la seua docència a la UB, la UOC i la UAB i la col·laboració amb el doctor Joan Veny. Alhora va plantejar la conveniència d'establir un diàleg intern entre la faceta d'investigador i la de docent, que, sens dubte, ajuda a avançar en la investigació. Segons Massanell, cal, per tant, preguntar-se quins coneixements de dialectologia necessita haver adquirit un estudiant de filologia catalana una vegada s'ha graduat.

Pere Navarro, el gran propulsor dels mapes dialectals acolorits, fill de catalans occidentals i andalusos, però criat al Baix Camp, va justificar, precisament gràcies a aquests orígens, el seu interès primerenc per la dialectologia i per la lingüística romànica. La seua intervenció es va centrar en el projecte d'estudi de totes les comarques de les terres de l'Ebre i les tesis dirigides relacionades. Finalment va revelar el projecte i la futura publicació de traducció del *Petit Princep* d'Antoine de Saint-Exupéry en 25 parlars diferents representatius dels dialectes catalans, 12 versions en català occidental, 12 en català oriental i una en català antic.

Ramon Sistac va oferir una visió general de l'extrem nord-occidental de la llengua a partir dels trets compartits amb la resta del català i també d'aquells de diferencials o específics, atenent a la complexitat politicoadministrativa i a l'atractiu que presenten les àrees laterals o marginals. Paral·lelament va repassar la trajectòria de la disciplina dialectològica, que va travessar una situació estàtica durant molt de temps i es va dedicar només a la microdialectologia, desatenent els aspectes socials, ja que s'interessava únicament per l'estudi d'uns suposats parlants modèlics, segons el criteri de genuïtat. A la segona meitat del segle xx l'eclosió de la lingüística teòrica i la sociolingüística, per prejudicis

d'escola, va menysprear en certa manera la dialectologia. Tot i les mancances epistemològiques de la disciplina, amb poc discurs propi, aquest mateix fet li ha permès tindre un llenguatge eclèctic que ajuda a assolir visions holístiques del fet lingüístic. A hores d'ara la dialectologia concep la variació com un fet molt més vinculat a la biodiversitat, segons el model de les ciències naturals, i està molt lligada a la identitat.

Joan Veny, el pare de la dialectologia actual, va presentar l'*Atles Lingüístic del Domini Lingüístic* i el *Petit Atles Lingüístic del Domini Lingüístic*. Als seus gairebé 90 anys va rebre un gran homenatge merescut i un aplaudiment emotiu i llarg.

D'entrada es plantejava el perquè d'un altre atles. La resposta era senzilla: l'*ALC* era insuficient, l'*ALPI* s'havia interromput i l'*ALPO* era només rossellonès. Tot seguit es va centrar en l'elaboració de l'*ALDC*, dut a terme per l'equip dirigit per Joan Veny i Lídia Pons. Les fonts que es van tindre en compte en la fase de preparació van ser l'*ALEA*, l'*ALEANR*, l'*ALPI* i l'*ALG*, sumat a l'experiència de Badia i Veny. Hi va haver un augment d'enunciats (tot i que també alguna absència), s'hi van estudiar 190 punts entre nuclis petits, mitjans i ciutats que incloïen els parlars "campanar" (Felanitx, Pollença, Tàrbena) i les àrees frontereres. Les enquestes es van realitzar entre 1964 i 1978 (un o més informants per poble: 13 % dones) fent servir el mètode indirecte: conversa dirigida i enregistrament magnetofònic. Es va publicar en 9 volums entre els anys 2001-2018 i disposa d'una versió en línia. Hi queda pendent un índex de mots, etnotextos del català nord-occidental i valencià, i més explotació en línia, aspectes sobre els quals s'està treballant.

Per una altra banda, hi ha el *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, un atles interpretatiu amb mapes acolorits acompanyats de comentaris lingüístics, les fonts del qual va ser el *PALW*, *Micul Atlas Lingvistic român*, *Kleiner Bayerischer Sprachatlas*, l'*ALE*, l'*AliR*. Aquest aposta per la unitat enfront de la profusió de variants, nous mots, etimologia, creativitat i para atenció en l'adstrat rossellonès, aragonès, murcianomanxec i sard. S'obren noves perspectives que hi aporten un enfocament sociolingüístic, més presència de l'àmbit comarcal, l'enregistrament en vídeo i l'afegiment de diatopismes en escriptors antics i moderns, a banda de més atenció als adstrats.

Per una altra banda, la sessió de la vesprada es va centrar en la implicació de la dialectologia amb la llengua normativa i pretenia esbrinar en quins àmbits més es pot aplicar la variació dialectal.

Cada membre de la taula va abordar aquesta temàtica des de les vinculacions territorials i institucionals personals: bàsicament com han actuat i actuen les institucions respectives (IEC, AVL, UIB, IIFV) a fi de promoure un estàndard inclusiu respecte a la variació dels parlars i/o com actuen en llur respectiu territori els grans agents de vehiculació (sobretot els mitjans de comunicació i sistema educatiu) per tal d'afavorir la inclusivitat i la consolidació d'una varietat estàndard unitària, entenent que el procés social d'establiment d'aquest estàndard és el resultat de la interacció entre les orientacions institucionals i les pràctiques d'aquests grans agents.

A diferència de la taula redona del matí, aquesta, moderada per Isidor Marí, es va orientar sobretot als aspectes relacionats amb la implementació o vehiculació de la variació en el procés de definició de la varietat comuna o estàndard.

Nicolau Dols va exemplificar amb dades concretes les tendències dels parlars illencs pel que fa a l'estàndard assolit, que tendeix a eliminar els trets dialectals i a assumir ca-

racterístiques més generals. Parteix de la idea que la llengua estàndard, en certa manera, es crea tota sola, és a dir, que no és del tot planificada ni és producte d'una negociació explícita. Si existís un espai comunicatiu de tot el català i si el català tingués plenitud de funcions, tot se situaria d'una manera automàtica i es repartiria l'hegemonia segurament en funció dels pesos demogràfics i de la vigència que tingués cada varietat dins d'aquest conjunt global. Però la situació no és així, tot i que és aquesta la tendència. A Mallorca han perviscut els registres formals orals, gràcies a la pràctica de la predicació i la litúrgia col·loquial. Els mallorquins que hi han tingut accés són conscients que hi ha coses que no es diuen exactament com es diuen al carrer. L'estàndard és una negociació implícita entre el territori i la llengua concebuda com a funcionalitat "desterritorialitzada". Paral·lelament tenim una altra confluència: la pressió dels mitjans de comunicació, sobretot els orals produïts des de fora de les Illes. Els menors de trenta anys mostren resultats no esperats per als dialectòlegs (el retrocés de la vocal neutra tònica o *e* medial, la desaparició de les assimilacions fonètiques consonàntiques, la desaparició de la dissimilació de sibilants i de l'article *so* precedit de preposició, *jo som* passa a *soc*, *que parlàs* esdevé *que parlés*, etc.).

Brauli Montoya, com a únic membre de la taula de l'AVL, va comentar breument els criteris normatius de la institució: el tractament dels mitjans de comunicació, especialment en À Punt, i la varietat alacantina anivellada amb el valencià general i, en part, amb el català estàndard. El model de normativa que recomana l'AVL és un model més valencià o particularista, però convergent, enfront del que havia predominat abans de Canal 9. No s'aparta del model general promogut per l'IEC. L'AVL fa servir en els escrits oficials que emet la institució els incoatius en *-ix* i els demostratius no reforçats (*este*, *eixe*), tot i que no condemna les altres solucions. Aquest model ha contribuït al fet que molts valencians s'hi sentissen més còmodes. Un altre aspecte destacat per Montoya és el paper de la televisió des de Canal 9 i l'interès de la nova televisió valenciana *À punt*, que manté el mateix model de llengua, però que el compatibilitza amb la resta de formes, fins i tot en alguna sèrie se senten altres varietats de la llengua, la qual cosa ajuda a la intel·ligibilitat mútua entre els diferents dialectes (*espill/mirall*, *calcetins/mitjons*). Finalment ha acabat constatant la no transmissió del parlar de la ciutat d'Alacant entre els jòvens, de manera que els neoparlants no s'identifiquen des del punt de vista dialectal.

Maria-Pilar Perea parteix de la idea que entre llengua i dialecte la balança es decanta cap a la supremacia de l'estàndard. La diglòssia aplicada als dialectes també corre el perill de continuar connotant els diferents parlars. L'estàndard és abstracció de la llengua i es contraposa a la concreció dels dialectes. Perea va fer constar que l'alumnat barceloní és poc conscient de la variació geolingüística. L'anivellament lingüístic i la pèrdua de les varietats dialectals és, si de cas, més present en el català de les comarques centrals que envolten Barcelona. Cada vegada els dialectes es transmeten menys i esdevenen residuals (sobretot el rossellonès, l'alguerès, el xipella). Podem parlar, per tant, de "desdialectalització", de mort dialectal, la qual cosa ens situa als estudiosos en un conflicte, en una dualitat: entenem que això és propi de l'evolució, però alhora ens sap greu. L'estàndard, segregat en el nostre cas en estàndards regionals, prima en la mesura que els dialectes desapareixen. Tot plegat, caldria harmonitzar, per una banda, el respecte als dialectes, que tenen valor simbòlic, ja que el parlant s'identifica en el territori, i alhora fer-los com-

patibles amb l'estàndard i el respecte mutu. Els dialectes són ens vius, dinàmics, i per tant evolucionen, però no hauria de ser l'estàndard el que els fes desaparèixer. La pregunta és si es pot revertir aquesta situació.

Joan Peytaví va centrar la seua intervenció tot partint de la situació lingüística del català a la Catalunya del Nord. Va repassar les accions que s'hi fan en aquest tema i que s'adeqüen totalment amb un model inclusiu, després de la substitució. La revernacularització, que sembla marginar el dialecte per "salvar el que es pot de la llengua" (en els àmbits de l'ensenyament, les institucions polítiques, etc.), passa per l'ús i l'aprenentatge de l'estàndard, volgut i desitjat com a tal per tots els interessats. El dialecte, avui i allà, és cosa d'intellectuals i estudiosos de la llengua. Només es fa servir per fer riure o per recordar els avis. Però, quan es vol fer servir oficialment, és de manera inclusiva en tot. També s'ha de dir que la variació és ínfima quan els parlants immemorials que ha rebut la llengua dels pares ja han mort en la gran majoria (concretament, la generació dels nascuts entre 1920 i 1940). A la Catalunya del Nord el rossellonès actual ja és un dialecte inclusiu: la gent vol la norma i la resta ni s'ho planteja, perquè funciona a la francesa. La llengua és el que ens cal salvar; el dialecte està en fase terminal i, doncs, cal fer-lo morir com cal, integrant-lo, incloent-lo en el que és l'estàndard de la llengua catalana.

Miquel Àngel Pradilla fa palès que abordem un tema amb una quantitat extraordinària de vèrtexs. El concepte de normativitat ha evolucionat molt i s'ha qüestionat l'ortodòxia de la teoria de l'estandardització. Hi ha mirades molt més sensibles a la diversitat intralingüística i interlingüística. L'homogeneïtat lingüística per poder gestionar el funcionament d'una col·lectivitat ja ve d'antic, però això ha entrat en crisi darrerament, ja que ara hi ha una mirada més coral. L'IEC aposta per la composicionalitat més simètrica, perquè el polimorfisme agafe més valor del monocentrisme originari i que es passe a una dinàmica pluricèntrica. Amb l'emergència de l'AVL hi ha, per tant, diversos centres codificadors que intenten gestionar una mateixa realitat lingüística. La codificació d'una llengua que volem enlairar a la normalitat, però amb unes varietats dialectals riquíssimes, es veu obligada a seleccionar unes formes en detriment d'unes altres i a prescindir de molta genuïnitat, encara que hom reclama que siga més generosa i eixample la tria. En el nostre cas, un entrebanc són les tensions identitàries, que tenallen plantejaments comuns. Per tant, ens trobem davant d'un debat entre models demarcatus i models comunicatius; models entre la referencialitat i la identitat, que, si esdevé excessiva, acaba violentant el concepte de comunicació. Cal, per tant, afinar molt bé.

Carles Segura va centrar la seua intervenció en l'àmbit educatiu, en especial, en la gestió que s'hi fa (o que s'hi hauria de fer) de la variació dialectal i hi va reflexionar sobre com s'ha de gestionar la diversitat intralingüística a les aules. El ponent parteix d'una perspectiva híbrida: per una banda, es mostra interessat per la variació, per les raons que espenten les llengües a variar, però alhora és formador de mestres. El sud pateix un procés de minorització lingüística especialment intens i això condiciona els docents. A més a més, encara s'hi manté viu el dialecte, fins i tot amb tendència a augmentar, perquè els parlants meridionals cada vegada estan més aïllats i tenen menys possibilitats de comunicar-se i la llengua acaba diversificant-se cada vegada més (hi destaquen moltes analogies com ara *jo promec*, *jo séc*, *siguera*, *veigc*, etc.) i el professor s'hi ha d'enfrontar. Convé, per tant, minimitzar la variació dialectal o reinvidicar-la per millorar l'autoestima dels

parlants? Fins a quin punt el model de llengua pot incorporar aquesta variació? Això, si s'ha de fer, tot i córrer el risc que siga contraproductiu. I també, quin discurs ha de tindre el professorat? Ens cal entre els especialistes construir un discurs que ajude els futurs mestres a gestionar la variació a l'aula. La regulació estricta lligat al concepte de correcció/incorrecció dona molta seguretat a l'usuari, però tenim a l'altra banda un altre pol d'actuació educativa, més flexible i amb un plus d'autoestima, lligat al concepte d'adequació, que, no obstant això, crea inseguretat, perquè, si donem oportunitats, cal donar criteris per poder empomar-les adequadament.

I amb aquestes aportacions es va concloure una jornada històrica, entusiasta, animada i, sobretot, que va ser capaç de generar expectatives de futur en el camp de la dialectologia. Precisament, i en paraules de Carles Duarte, que es va encarregar de tancar l'acte, caldrà dir que l'estudi dels parlars catalans continua viu i això s'ha pogut percebre en les visions apassionades dels ponents. La nova realitat amb els mitjans de comunicació i les xarxes socials ens presenta dubtes i incerteses i hi ha molt de camí per fer, però d'ací n'ixen qüestions que ens interpel·len per fer altres jornades, per aprofundir en aquests neguits que han quedat pendents per donar resposta a aspectes que ací s'han plantejat. Nosaltres, com a hereus dels pares de la dialectologia, reprenem el convit de la lletra d'Alcover per convidar a treballar per la llengua i pels dialectes. La trobada ha aprofitat a més a més per homenatjar, sobretot, la figura de Joan Veny, però també la de Mossèn Alcover, Moll i Sanchis Guarner. Amb tot, la llengua només té futur si és viva i es transmet generacionalment.